

Н. Самоїленко

ОБРАЗ БОЛГАРІЇ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ „ВСЕСВІТ” (1958 – 1985 РР.)

Глибокі зміни в країнах Центральної та Південно-Східної Європи кінця 1980-х – початку 2000-х рр. негайно потребують їх адекватного та своєчасного наукового аналізу. Проте це є неможливим без з'ясування ідеологічних стереотипів масової свідомості, які склалися в період соціалістичної модернізації. Поряд з іншими історичними свідченнями вони зафіксовані періодичними виданнями. Останні несуть у собі не тільки сліди повсякденних подій, але й особливості політичного режиму, дають можливість простежити характер змін такого важливого фактору історичного розвитку, яким є суспільна свідомість, визначити своєрідність ідеологічних стандартів, опосередковано простежити спрямованість суспільних інтересів та пріоритетів. Аналіз періодичних видань, крім наукового, має ще й практичний інтерес. Висвітлюючи багато аспектів соціальної практики, дослідження особливостей суспільної свідомості кризь призму періодики сприяло б з'ясуванню та формуванню механізмів, що зміцнюють демократичні цінності у суспільствах перехідного типу. Вітчизняні та болгарські фахівці активно звертались до теми соціальних функцій друкованого слова [1]. Однак роль та місце літературно-художньої періодики у формуванні конкретних уявлень на рівні суспільної та буденної свідомості в галузі міждержавних та міжетнічних відносин на конкретному країнознавчому матеріалі не набула відображення. У цьому зв'язку багаті можливості надає український часопис „Всесвіт”, за сторінками якого можна простежити як працював механізм формування образу тієї чи іншої країни.

Заснований у 1925 р., „Всесвіт” проіснував до 1934 р. та був поновлений з липня 1958 р. З ініціативою його засновників – Українського товариства дружби та культурного зв'язку із закордоном та Спілки письменників України – часопис був покликаний доносити інформацію про життя інших країн та сприяти зміцненню дружби між народами. Журнал віддзеркалював надзвичайну близькість слов'янських народів на різних етапах їх історичного розвитку. Його можна розглядати і як своєрідний об'єкт для аналізу образу Болгарії, який сформувався у масовій свідомості українського населення кінця 1950-х – середини 1980-х рр. Цей період у житті Болгарії та України як частини Радянського Союзу знаменувався деякими схожими процесами – від послаблення командно-адміністративного тиску після відмови від культури особистості на XX з'їзді КПРС та Квітневому пленумі (1956 р.) центрального комітету Болгарської комуністичної партії (далі – БКП) – до посилення з середини 1960-х рр. бюрократичних методів керівництва з боку партійно-державного апарату та системної кризи соціалістичного блоку середини 1980-х рр. В цей період мало місце розширення міжнародних зв'язків як між країнами Центрально-Східної Європи та Заходу, так і всередині соціалістичного блоку на рівні державних відносин, науки, культури.

До складу редакції у різні роки входили українські письменники та публіцисти, у творчості яких достойно була представлена болгарська тема. У цьому суспільно-політичному та літературно-художньому щомісячнику

співпрацювали перекладачі з болгарської на українську мову (О. Кетков, Д. Білоус, Д. Павличко, М. Сингаївський та ін.), болгаристи-літературознавці (В.А. Захаржевська, О.В. Шпильова, О. Грибовська та ін.), історики (М.В. Знаменська, П.С. Сохань). Редколегія залучала до роботи й болгарських авторів (В. Райнов, Н. Манолова). В Радянському Союзі це було друге та єдине після „Иностранной литературы” періодичне видання, яке спеціалізувалося на висвітленні художнього процесу, політичного та суспільного життя за кордоном. На сторінках „Всесвіту” друкувалися лише ті твори, котрі не видавалися російською мовою (за виключенням зарубіжної класики). Не дивно, що журнал користувався попитом у читача, тиражі його були численними. Зокрема, у 1958 р. його наклад складав 55090 примірників, у 1975 р. – 58390 [2].

Болгарські сюжети регулярно з’являлися на сторінках „Всесвіту”. Інтерес до теми зростає. З одного боку, це відображало стан міждержавних радянсько-болгарських відносин та культурних контактів, які знаходилися під постійним патронатом партійно-державного керівництва [3, 186 – 188]. З іншого боку, болгарська тематика була широко представлена на сторінках часопису завдяки діяльності кваліфікованих перекладачів. Їх підготовка на двосторонній основі була започаткована за ініціативою Спільки письменників України у 1956 р. [4, 51].

У другій половині 1950-х рр. публікації, як правило, були пов’язані зі знаменними та пам’ятними датами в історії болгарського народу, декадами, днями культури та дружби, які відбувалися на взаємній основі. Проте, здебільшого матеріали про Болгарію мали випадковий характер. Ця тенденція спостерігається й за іншими літературно-художніми журналами. Згодом ситуація поступово змінювалася. Болгарська тема, твори болгарських авторів знаходили місце практично у кожному числі щомісячника, а №9 за 1974 р. було повністю присвячено Болгарії. Загалом за 1958 – 1985 рр. на сторінках часопису виступили 130 болгарських авторів (для порівняння польських – 136, чеських та словацьких – 146) [5, 22].

Публікації були вельми різноманітні – лірика та художня проза, публіцистика, літературно-критичні статті, фоторепортажі, рецензії, нотатки, ілюстрації творів образотворчого мистецтва. Провідне місце належало художній літературі. Зокрема, часопис познайомив читачів з творами більш, ніж 60-ти болгарських авторів, творчість котрих сягала зрілості після 9 вересня 1944 р. – приходу до влади в країні уряду Вітчизняного фронту, після чого політична влада майже повністю зосередилася у комуністів. Знайшли відображення твори майстрів віршованого слова, які щиро зустріли 9 вересня як початок нової епохи в історії своєї батьківщини (Н. Фурнаджієв), представників „бригадирського покоління” (П. Пеньов), тих, хто віддзеркалював ентузіазм „соціалістичного будівництва” (Л. Левчев, В. Башев), молодих поетів. Серед постійних авторів були Ст. Даскалов, Св. Мінков, Й. Радічков, Н. Хайтов, Б. Райнов.

З середини 1960-х рр. на сторінках „Всесвіту” почали регулярно з’являтися романи відомих тогочасних болгарських майстрів слова, як правило, впродовж другого року після публікації мовою оригіналу. Журнал доповнював роботу видавництва щодо друку болгарської літератури. Так, завдяки щомісячнику читач ознайомився з романами майбутнього дисидента Г. Маркова „Чоловіки” (1964), Б. Димитрової „Відхилення” (1970), І. Петрова

„Безладний щоденник” (1974), І. Давидкова „Був собі художник” (1975) та „Зимові сні левів” (1985), В. Попова „Час героя” (1981), П. Вежинова „Терези” (1983), Б. Райнова „Не сміши мене” (1985), А. Гуляшки „Сім днів нашого життя” (1967), А. Петрова „Історія однієї коліски” (1964). У цих творах болгарська творча інтелігенція у художній формі висловлювала свою позицію щодо актуальних питань. Звернення журналу до літератури було особливо важливим для формування об’єктивного образу країни. Майстри слова, попри ритуальні схвалення політики БКП, першими здійняли тривогу з приводу падіння моральних основ тогочасного болгарського суспільства, екологічної катастрофи, проаналізували соціальні функції обману та наслідки подвійних стандартів в політиці, поставили у порядок денний питання про гуманізацію прогресу, відчуження людини, позбавленої внаслідок модернізаційних процесів традиційного соціокультурного оточення, соціальної вартості суспільних змін, випередивши болгарську наукову думку.

Журнал відгукувався на вихід у світ творів болгарських письменників в Україні та українських у Болгарії. У 1960-ті рр. саме рецензії на художні твори були головним джерелом інформації про розвиток болгарської літератури та її міжнародних зв’язків. Впродовж 1970-х – 1985рр. увага акцентувалася на літературно-критичних статтях. Редакція не залишила поза увагою активізацію міжнародних зв’язків болгарських перекладачів, показником чого може слугувати поява спеціальних періодичних видань, присвячених зарубіжній літературі. „Всесвіт” розповів про три з них – „Обзор” [6, 127], „Кругозор” [7, 184], „Панорама” [8, 178].

Таким чином, на сторінках журналу знайшли відображення основні тенденції розвитку болгарського літературного процесу. Проте, не можна не визнати, що публікації не зафіксували такої важливої особливості розвитку жанру роману як фактичне його становлення після 1944 р., коли болгарська література розглядалась правлячою БКП у якості важливого засобу впливу на маси та знаходилася під постійною опікою партійного керівництва [9, 30]. Через те, що у 1948 р. БКП проголосила „соціалістичний реалізм” „єдиним правильним” методом художньої творчості, літературно-критична думка як у Болгарії, так і в Україні не помітила спроби естетичних пошуків у межах модернізму, які мали місце у прозі В. Мутафчієвої та В. Попова.

Серед сюжетів, широко висвітлюваних на сторінках часопису, привертають увагу українсько-болгарські історичні, культурні, літературні контакти. Зокрема щомісячник розповів про перебування Л. Українки на болгарській землі [10, 92], про відгук на найтрагічнішу сторінку у боротьбі болгарського народу проти османського поневолення – Квітневе (1876 р.) повстання – в українській ліриці [11, 178 – 179]. Впродовж 1970-х – 1985 рр. тематика матеріалів про Болгарію розширилася за рахунок мистецтвознавчих сюжетів. Журнал приєднався до відзначення 100-річного ювілею видатного майстра пензлю В. Димитрова-Майстори (1982, №9).

Життя літератури та мистецтва на сторінках часопису займало провідне місце. В першу чергу крізь призму художнього аналізу читач міг отримувати інформацію про країну. Історична болгаристика внаслідок специфіки видання як масово-політичного та літературно-художнього знаходилася на другому плані. Статті та нотатки цього циклу присвячувалися ювілеям політичних діячів, визволення болгарського народу від османського гніту, антифашистській боротьбі, двостороннім радянсько-болгарським відносинам.

Аналіз сюжетів, жанрово-тематичної спрямованості матеріалів про Болгарію на сторінках часопису дозволяють зробити висновок, що вони розсували межі стереотипних уявлень побутової свідомості про країну. Досягалося це завдяки зверненню до маловідомих сторінок двосторонніх контактів, а також до творів мистецтва, що тематично виходили за рамки національних проблем. Ці матеріали можуть допомогти з'ясувати історичні аспекти формування установок, ціннісних орієнтацій, стереотипів стосовно Болгарії, образ якої мав відбиток політичних міфів. Проте, однозначно оцінювати висвітлення болгарської теми на сторінках „Всесвіту” не можна. Інформація була оперативною, доброзичливою, різноманітною. Соціально-побутові аспекти життя болгарського суспільства знайшли об'єктивне відображення.

1. Стецула І.В. Основні параметри функціонування ідеологеми „інтернаціоналізм” у пропагандистському тексті // Українська журналістика і національне відродження. Зб. наук. праць. – К., 1992; „Твой выбор”: как сделать выбор гражданина сознательным при помощи сми / [В. Иванов, Е. Рыбка, Е. Лаба, О. Хоменко]. – К., 2005; Паньков Д.В., Лысенко Г.В. Текст в социологическом пространстве: проблемы эффективности медиа (социологический анализ) // Социокультурные исследования. – Волгоград, 2005. – Вып. 3.
2. Всесвіт. – 1958. – № 2. 1975. – №12.
3. Шевченко О.В., Писарева Г.П. Українсько-болгарські культурні зв'язки (1944 – 1988 рр.) // Дорогами дружби. – К.; Софія, 1989.
4. Центральний архів-музей літератури та мистецтва України. – Ф. 590. – Оп. 1. – Спр. 775.
5. Географія журналу // Всесвіт. – 1985. – №1.
6. Чайковський Б. Провісник дружби // Всесвіт. – 1979. – №10.
7. Копилов Л. Новий колега // Всесвіт. – 1980. – №6.
8. Кетков О. Панорама // Всесвіт. – 1981. – №6.
9. Живков Т. Культурная политика социализма. – Софія, 1985.
10. Атанасов П. Леся Українка на болгарській землі // Всесвіт. – 1968. – №12.
11. Погрєбеннік Ф. Відгомін балканських подій 1876 р. на Україні // Всесвіт. – №5.

О. Тараненко

НОВІТНЯ ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ П. СКОРОПАДСЬКОГО

На початку ХХІ ст., на нашу думку, посилилися конструктивні тенденції у розвитку вітчизняної історіографії, її проблемно-історіографічних компонентів, чіткішими стали суто наукові пріоритети. Значно розширився тематичний спектр дослідницької діяльності, українські історики більшою мірою, порівняно з попередніми історіографічними періодами, інтегрувалися у світовий історіографічний простір. Водночас не варто ідеалізувати сучасної історіографічної ситуації в Україні, зокрема з історіографії Української революції 1917 – 1920 рр. Як слушно зауважує С. Корновенко, існує низка нагальних проблем, що вимагають свого вирішення: нечисленність історіографічних досліджень з історії Української революції взагалі, окремих